

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΨΑΛΤΗΡΙΟΥ

Υ Π Ο

Κ. Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Εἰς τὸν βατικανὸν ἑλληνικὸν κώδικα 343, φ. 1^ρ-343^ο¹ σφίζεται παράφρασις τοῦ Ψαλτῆρος εἰς δημώδη ἑλληνικὴν ἀξιόλογος καὶ ἐκ γλωσσικῆς καὶ ἐκ φιλολογικῆς ἐπόψεως. Ἀπὸ τοῦ φ. 132^ρ περιέχονται αἱ ἑννέα ᾠδαὶ κατὰ τὴν συνήθη διάταξιν μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ᾠδῆς παρεμβάλλεται ἡ προσευχὴ τοῦ Ἐζεκίου (Ἡσ. 38, 9-20). Ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν, ληφθέντος ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐν τέλει σημειώματος (φ. 143): «τέλος ἀμήν. αὐν' ἀπριλλ(ίου) κβ'», πρέπει νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι ἡ μετάφρασις ἐγένετο περὶ τὰ τέλη τοῦ 14ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος. Ἄλλωστε ἡ περίοδος αὕτη χαρακτηρίζεται ἐξ ἀναλόγων μεταφραστικῶν προσπαθειῶν², αἱ ὁποῖαι ἐσυνεχίσθησαν καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ὁ τόπος, ὅπου ἐγένετο ἡ μετάφρασις, πρέπει ν' ἀναζητηθῆ εἰς τινὰ τῶν λατινοκρατουμένων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα εἰς τινὰ τῶν νήσων, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν νοτίων ἰδιωμάτων³. Πράγματι ἡ παράφρασις διασφίζει τύπους μαρτυρουμένους καὶ εἰς σύγχρονα αὐτῆς μεσαιωνικὰ γραπτὰ μνημεῖα καὶ εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Ἄλλ' ἡ σημασία δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν γλωσσολογίαν· ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ἐβδομηκοντολογία. Ἡ μετάφρασις γίνεται κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ κειμένου τῶν ἐβδομήκοντα.

Τὸν περιγραφέντα ὑπὸ τοῦ Devreesse κώδικα ἐξήτασεν ὁ E. Klostermann, *Analecta zur Septuaginta, Hexapla und Patristik*, Leipzig 1895, S. 30⁴, περὶ τῆς μεταφράσεως δὲ διέλαβεν ὁ Π. Ι. Μπρατσιώτης⁵, καὶ πανομοιότυπον

1. R. Devreesse, *Codices Vaticani graeci*, t. II, in *Bibliotheca Vaticana*, 1935, p. 18.

2. Π. Ι. Μπρατσιώτου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην*, Ἀθήναι 1937, σ. 637 ἐξ. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur in byzantinischen Reich*, München 1959, S. 789 ἐξ.

3. Γ. Ν. Χατζιδάκι, *Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθήναι 1915, σ. 112 ἐξ. Βιβλιογραφίαν περὶ τῶν νοτίων ἰδιωμάτων παρέχει ὁ Γ. Π. Ἀναγνωστόπουλος, *Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν νέων ἑλληνικῶν διαλέκτων*. Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν Α', 1924, σ. 105-107.

4. Παρὰ Π. Ι. Μπρατσιώτη, *ἔνθ' ἀν.* σ. 639.

5. Ἐνθ' ἀν.

τοῦ φ. 1 ἐδημοσίευσεν ὁ P. Franchi de' Cavalieri καὶ ὁ I. Lietzmann⁶.

Παρασκευάζων ἔκδοσιν τοῦ κειμένου ἐκ μικροφωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας εὐγενῶς μοῦ παρέσχε τὸ ἐν Παρίσιος Institut de recherche et d' histoire des textes, ἐκδίδω νῦν τρεῖς ψαλμούς.

Ψαλμὸς Α΄.

Μακάριος ἄνθρωπος, ὅπου δὲν ἐπῆγεν εἰς βουλὴν ἀσεβῶν καὶ εἰς στρατὸν ἀμαρτωλῶν οὐδὲν ἐστάθην καὶ εἰς κάθισμα φθορᾶς οὐδὲν ἐκάτζειν. ² ἄμμη εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου τὸ θέλημάν του καὶ εἰς τὸν νόμον του νὰ μελετήσῃ ἡμέραν καὶ νύχταν ³καὶ νὰ ἴναι ὡσάν τὸ ξύλον τὸ πεφυτεμένον εἰς τὸ ἔβγαν τοῦ νεροῦ· αὐτὸ τὸν καρπὸν του νὰ δώσῃ εἰς τὸν καιρὸν του καὶ τὸ φύλλον του οὐ μὴ ἀπορρέψῃ καὶ ὅλα ὅσα καὶ ἂν πολεμᾷ νὰ κατευοδωθῶν. ⁴ὄχι ἔτσι οἱ ἀσεβεῖς, ὄχι ἔτσι· ἄμμη ὡσάν κορνιαχτός, τὸν ἀπορρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. ⁵δι' αὐτὸ οὐ μὴ ἀνασταθῶν ἀσεβεῖς εἰς κρίσιν, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ εἰς βουλὴν δικαίων· ⁶ὅτι ἠξεύρει Κύριος βουλὴν δικαίων καὶ στρατὰ τῶν ἀσεβῶν νὰ χαθῆ.

Στ. 1 ἄμμη = ἀλλά, πρβ. Σ.Β. Ψάλτη, Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ, Ἐθνητῶν ΚΗ', 1917, Λεξ. Ἐρχ. σ. 38-47.

Στ. 3 νὰ ἴναι, νὰ δώσῃ: πρόκειται περὶ μέλλοντος ὀριστικῆς, ὡς ἔχει παρατηρήσει ἡδὴ ὁ Κοραῆς: Ἐθ. Κοραῆ τῶν μετὰ θάνατον εὐρεθέντων τ. 6ος, ἐπιμελεία Ν. Μ. Δαμαλά, Ἐθνητῶν 1888, Γραμματικαὶ παρατηρήσεις, σ. 9.

Στ. 3 πολεμῶ = κάνω. Πρβ. Ἐθ. Κοραῆ, Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι, μέρος τέταρτον, Παρίσιοι αὐτῶν, σ. 503. Τοῦ ἰδίου, Ἐθνητῶν, τ. 2ος, Παρίσιοι 1829, σ. 308. Τοῦ αὐτοῦ. Συνέκδημος ἱερατικός, Παρίσιοι 1831, σ. 319 καὶ P. Ktretschmer, Mythische Namen, Glotta XII, 1923, 51-59.

Στ. 4. κορνιαχτός: Πῶς ἐκ τοῦ τύπου «κοριορτός» προῆλθεν ὁ τύπος «κορνιαχτός» ἐδίδαξεν ὁ Γ.Ν.Χατζιδάκις, Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι, τ. Α', Ἐθνητῶν 1934, σ. 548-550.

Ψαλμὸς Ν΄

³Ἐλέσε με ὁ Θεὸς πρὸς τὸ μέγα σου ἔλεος καὶ πρὸς τὸ πλῆθος τῆς ἐλεημοσύνης σου ἐξάλειψε τὴν ἀνομία μου. ⁴περισσότερόν με πλῦνε ἀπὸ τὴν ἀνομία μου καὶ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία μου καθάρισέ με. ⁵ὅτι τὴν ἀνομία μου ἐγὼ ἠξεύρω καὶ ἡ ἀμαρτία μου ὀμπρός μου ἴναι πάντα. ⁶ἔσεναν μόνον ἡμαρτα καὶ τὸ πονηρὸν ὀμπρός σου τῶποικα, διὰ νὰ δικαιωθῆς εἰς τοὺς λόγους σου καὶ νὰ νικήσῃς

6. Specimina Codicum Graecorum Vaticanorum, Berolini et Lipsiae 1929, tab. 46. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ πανομοιότυπου ἐξέδωκε τὸν πρῶτον ψαλμὸν ὁ A. Debrunner ἐν Nachklassisches Griechisch, Kl. T. 165, S. 20-21 μετὰ τινων παρατηρήσεων.

δταν κρίνεσαι. ⁷Ἰδοὺ γὰρ με ἀμαρτίας με ἐνεγγαστρώθην ἢ μάννα μου καὶ με ἀμαρτίας μ' ἐγέννησεν. ⁸Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἐγάπησες, τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρυφὰ τῆς σοφίας σου ἐφανέρωσές με. ⁹νὰ με ράνης με ὕσσωπον καὶ νὰ καθαριστῶ, νὰ με πλύνῃς καὶ πλέα παρὲ τὸ χιόνιν ν' ἀσπρίσω. ¹⁰ νὰ δώσης τὴν ἀκοήν μου χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, νὰ χαροῦσι ὅστέατα ταπεινωμένα. ¹¹ἀπογύρισε τὸ πρόσωπό σου ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας μου καὶ ὄλας τὰς ἀνομιὰς μου ἐξάλειψε. ¹³καρδίαν καθάριαν χτίσσε εἰς ἐμὲν ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμαν ὀρθὸν ἐγκαίνισε εἰς τὰ ἔντερά μου. ¹³μηδὲ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμὲν. ¹⁴ἀπόδος με τὴν χαρὰν τῆς σωτηρίας σου κ' αἰ με πνεῦμαν ἀφεντικὸν στερέωσέ με. ¹⁵ νὰ διδάξω ἀνόμους τὰς στράτας σου κ' αἰ ἀσεβεῖς εἰς ἐσὲν νὰ ἐπιστρέψουσιν. ¹⁶ ἐλευτέρωσέ με ἀπὸ αἵματα, ὁ Θεός, ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, νὰ χαρῆ ἢ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου. ¹⁷Κύριε, τὰ χεῖλη μου ν' ἀνοιξῆς καὶ τὸ στόμα μου νὰ λέγῃ τὸν ἔπαινό σου ¹⁸ὅτι ἂν ἠθέλησες θυσίαν νὰ δώκα· ὀλοκαυτώματα οὐ μὴ ἀρεστῆς. ¹⁹θυσία τοῦ θεοῦ πνεῦμα συντριμμένον, καρδίαν συντριμμένην καὶ ταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐ μὴ ἐξουδενώσῃ. ²⁰ἀγαθὴν ποῖσε, Κύριε, εἰς τὴν καλήν σου θέλησιν τὴν Σιών καὶ νὰ χριστοῦσιν οἱ τοῖχοι τῆς Ἱερουσαλὴμ. ²¹τότε νὰ ἀρεστῆς θυσίαν δικαιοσύνης, προσφορὰν καὶ ὀλοκαυτώματα· τότε νὰ φέρουσιν ἀπάνω στὸ θυσιαστήριόν σου μουσχάρια.

Στ. 3 («Ἐλέσε» ἀντὶ «ἐλέησε», «λενός» ἀντὶ «ἐλεεινός») εἰς τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου. ἔκδ. G. Wagner, *Carmina Graeca Medii Aevi*, Lipsiae 1874, 45,413.

Στ. 6 Διὰ τὸν τύπον ἔποικα πρλ. Jean Psichari. Ἔποικα, *Byzantinische Zeitschrift* 9,1900, S. 658-663.

Στ. 21 Μουσχάρια: Ὁ Γ.Ν.Χατζιδάκης ἔδειξε πῶς προῆλθεν ὁ τύπος οὗτος ἐκ τοῦ παλαιοῦ «μοσχάρια». Βλ. *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τ. Α', Ἀθήναι 1934, σ. 465.

Ψαλμὸς PM'

Κύριε ἐφώναξα πρὸς ἐσὲν, ἐπάκουσέ με· πρόσεξε τὴν φωνὴν τῆς παρακάλεσής μου, ὄντεν φωνάζω πρὸς ἐσὲν.

²ὡς ὀρθωθῆ ἢ προσευχὴ μου ὀμπρός σου ὡσάν θυμίαμαν, σήκωμαν τῶν χερῶν μου θυσία ἐσπερινή. ³Θ' ἐς, Κύριε, φύλαξιν τὸ στόμα μου καὶ θύραν περικράτησης τριγύρου τὰ χεῖλη μου. ⁴μηδὲν ἐξεκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας, δ' ἰὰ νὰ προφασίζωμαι ἀφορμὰς εἰς ἀμαρτίας μ' ἐ ἀνθρώπους ὅπου ἐργάζονται τὴν ἀνομίαν καὶ οὐ μὴ συντροφιάσω με τοὺς διαλεχτούς των. ⁵νὰ παιδέψῃ δίκαιος με ἔλεος καὶ νὰ μ' ἐλέξῃ, ἐλάδιν δὲ ἀμαρτωλοῦ μηδὲ λιπώσῃ τὸ κεφάλι μου· ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ προσευχὴ μου εἰς τὰς καλὰς του θέλησας. ⁶ἐκατεπιώθησαν πλησίον πέτρας οἱ κριτάδες των· ν' ἀκούσουν τοὺς λόγους μου ὅτι εὐφράνθησαν. ⁷ὡσάν πάχος γῆς ἐρράγη ἀπάνω στὴν γῆν, ἐδιεσκορπίστησαν τὰ ὀστεάτά τους πλησίον εἰς τὸν ἄδην, ⁸ὅτι πρὸς ἐσέναν Κύριε, Κύριε,

τὰ μάτια μου, ἀπάνω σου ἤλπισα, μηδὲν ἐπάρης τῆ ψυχῇ μου. ὁ φύλαξέ με ἀπὸ παγίδαν τὴν μ' ἐσυνέστησαν καὶ ἀπὸ τὰ σκάνταλα ἐκεινῶν ὁποργάζονται τὴν ἀνομίαν. ¹⁰ νὰ πέσουν εἰς τὸ δίχτυον τοὺς οἱ ἁμαρτωλοὶ κατὰ μόνας εἶμαι ἡγὼ ὡς οὗ παραδιάβω.

Στ. 1 ὄντεν = ὄταν. Συχνὰ ἀπαντᾷ ἡ λέξις εἰς τὰ κείμενα ταῦτα, πρὸ χειρον δ' ἔχω τὸν στίχον τοῦ Μπεργαδῆ «ὡσάν ἐπροτιμεύγοντα, ὄντεν ἐζούμαν τότες» Ἀπόκοπος ἔκδ. Σ. Ἀλεξίου, Κρητικά Χρονικά ΙΖ', 1963, σ. 215, 126. Διὰ τὴν λέξιν εἰς τὰ πτωχοπροδρομικὰ ποιήματα πρβ. Jean Psichari. Essais de phonetique néo-grecque. Doublets syntactiques ὄταν, ὄνταν. Paris 1885.

Στ. 5 θέλησας: ὁ μεταφραστὴς τὸν δημῶδη τύπον «θέλησες» μεταμορφώνει βιαίως καὶ ἀδεξιῶς εἰς «λόγιον». Τὸ ὅμοιον πράττει καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ἑρμονιακὸς εἰς τὴν διασκευὴν τῆς Ἰλιάδος. Πρβ. ἔκδ. Émile Legrand, Bibliothèque Grecque Vulgaire. t. V. Paris 1890, p. 26,19.

Στ. 6. Κριτάδες: τύπος συνήθης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πρβ. Μάρκου Δεφαράνα, Περὶ τῆς Σωσάννης, ἔκδ. E. Legrand, ἔνθ' ἄν. t. I, Paris 1880, p. 273,161.

Σημειώσεις:

Ὁ τόνος ὑπὲρ τι στοιχεῖον σημαίνει ὅτι τοῦτο ἐγράφη μὲν κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ κώδικι, ἀπεσβέσθη δὲ μετὰ ταῦτα, ὥστε σήμερον καταλείπεται κενὸς ὁ χῶρός του.

Ἐκ τῶν σημειώσεων εἰς ἕκαστον ψαλμὸν ὀλίγας μόνον κατεχώρισα ἐν ταῦθα.